

blickar uppåt och avskärmar sig nedåt. När någon modeyttring, t.ex. en viss typ av peruk, blir för vanligt förekommande, då flyttar de övre samhällsskikten fram positionerna för att markera avstånd till de lägre. Detta förlopp beskrivs även av den franske sociologen Pierre Bourdieu i hans teoretiserande kring smak och distinktion, men Bourdieus resonemang nämns inte av Möller, vilket överraskar en smula.

I den avslutande diskussionen fastslås att det var klädmodet som var den tidigmoderna marknadens första och viktigaste objekt samt att detta på sikt bidrog till svårigheterna att upprätthålla den äldre sociala ordningen. I den gryende modernitetens storstad, i detta fall Stockholm, kan viljan att följa modet ses som ett av flera exempel på hur det individuella och egenartade får ett egenvärde. ”Nyheten – att äga den, bära den, bli sedd i den, var en drift som krävde en ny ordning som ännu inte tagit form” (s. 166). Mot detta hjälpte inte det tilltagande antalet överflödsförordningar. Behovet att se och synas i moderiktig utstyrsel i det offentliga rummet kom så småningom att segra.

Lyx och mode i stormaktstidens Sverige är en lärd och välskriven bok, möjligen en aning framtung. Diskussionen och analysen blir nämligen spänstigare i bokens senare del. Dock, med Jesper Swedberg som ciceron och Håkan Möller som lärd forskare vid tangentbordet får läsaren en god inblick i en modekritisk debatt, som är väl värd att bekanta sig med både för den mode- och urbanintresserade, men även för andra som vill höja sin allmänbildningsnivå.

Birgitta Meurling, Uppsala

Ann-Charlotte Münger: *Stockholms sommarkolonier under 130 år. En behovsprövad välfärdstjänst eller en fritidsverksamhet för alla?* Stockholmia förlag, Stockholm 2014. 351 s., ill. ISBN 978-91-7031-270-0.

Stockholms sommarkolonier under 130 år är en bok vars omslag pryds av glatt skrattande unga pojkar i en nästan sjunkande kanot på ett inbju-

dande hav. Boken handlar om sommarkolonier-
nas historia. Det visar sig dock att den historien
också är den svenska barnavårdens historia. Un-
derrubriken, *En behovsprövad välfärdstjänst el-
ler en fritidsverksamhet för alla?*, vittnar om att
”sommarkollo” omfattar mer än enbart sol och
bad i glittriga hav. Under en i Sverige drygt 130
år lång historia har sommarkoloniernas organi-
sation, verksamhet och innehåll skiftat, liksom
uppfattningarna om målgruppens behov. Feno-
menet sommarkoloni fungerar i boken som en
prisma i vilket ideologi, samhällsutveckling och
samhällets syn på barn framträder och bryts mot
varandra.

Syftet är att studera hur sommarkoloniverk-
samhet har organiserats över tid och hur dess
innehåll har definierats av politiker och utförare
snarare än av brukarna. Ann-Charlotte Münger
noterar att därmed beskrivs endast en del av hi-
storiern. Vi kommer exempelvis inte att få veta
något om hur livet levdes på kolonin eller om
brukarnas motiv och erfarenheter. De politiska
ambitionerna har handlat om folkhälsa, demo-
kratifostran och omsorg om barn som lever i ut-
satthet. Ambitionerna har i sin tur präglats av
”tidsanda” och ideologi, från det sena 1800-
talets filantropiska rörelser till 2010-talets
marknadsanpassning och New Public Manage-
ment.

Historieskrivningen bygger på en systematisk
kartläggning av tillgängliga källor som Münger
delat in i fyra kategorier. Den första är arkivma-
terial från framförallt föreningsarkiv, vilka
innehåller allt från officiella skrivelser och kurs-
dokument till personliga små notiser. Den andra
är tryckt källmaterial som spänner över allt från
minnes- och jubileumsskrifter till kolonikatalo-
ger och dagens webbaserade informationssidor.
Ett genom åren återkommande material är ut-
värderingar och utredningar som Stockholms
stad beställt. Den tredje är offentligt tryck och
består av material från Stockholms stadshus och
riksdagsmaterial. Den fjärde är muntligt mate-
rial som består av 38 kvalitativa intervjuer med
aktörer som har varit eller är engagerade i
Stockholms koloniverksamhet.

Boken är indelad i fyra delar. I den första de-
len introduceras ämnet, syftet och metod för stu-

dien. I denna del beskrivs organisatoriska villkor och bakomliggande ideologi och hur dessa har förändrats under de 130 år som sommarkoloniverksamhet existerat i Sverige. 1883 när den första skollovskolonin, den s.k. moderkolonin, arrangerades var det av privata aktörer. Upphovsmannen, Agnes Lagerstedt, var folkskollärarinna och hon hade erfarenhet av sina elevers ibland mycket svåra situationer i hemmet. Hon drevs, liksom samtida medarbetare, av filantropiska mål och en önskan om att ge barn möjlighet att fira ett "gott" sommarlov. De utgick förvisso från ett borgerligt ideal och riktade kritik mot arbetarklassens livsstil och moral, skriver Münger, men de förstod att barnen levde under svåra levnadsförhållanden där de for illa på grund av fattigdom. Sommarkolonierna erbjöd ett skönt sommarlov, men de var också viktiga för att ge barn möjlighet att äta sig mätta och stärka sin hälsa. Hälsoaspekten kom att domenera allt mer som skäl till sommarkolonier under början av 1900-talet. Koloniverksamhet blev en viktig pusselbit i den stora befolkningsfrågan genom att den erbjöd möjlighet att motverka sjukdomar och stärka folkhälsan på sikt. Lite längre fram under 1900-talet förflyttades fokus mot koloniverksamheternas möjlighet att värna om demokrati och att öva barn i socialt medborgarskap. 2013, där boken slutar, har koloniverksamhet kommit att bli en del av kommunernas utbud av välfärdstjänster. Koloniverksamhet fungerar både som en öppenvårdsinsats inom socialtjänsten och som en fritidsverksamhet för alla barn inom kommunen.

Bokens andra del ger en detaljerad och i källor väl förankrad genomgång av Stockholms koloniverksamhet mellan åren 1883 och 2013. Münger beskriver hur verksamheten organiserats på olika sätt under fyra olika tidsperioder. Först inom välgörenhetsföreningar samlade under Föreningen för Stockholms sommarlovskolonier 1885–1967. Därefter under Centralföreningen för sommarvistelse för barn 1964–1982 och senare centralt i Stockholms kommun under namnet Sommarbarnsbyrån 1977–1999. Sedan 2000 bedrivs de med decentraliserat ansvar hos stadsdelarnas idrotts- eller kulturförvaltningar. En viktig fråga under dessa fyra perioder har

handlat om finansiering, som genom alla år främst skett med offentliga medel men också genom att ta ut en avgift. Andra återkommande frågor har handlat om behov av uppföljning och tillsyn samt om vem som kan göra anspråk på att definiera vad sommarlovskoloniverksamhet ska vara och för vem?

I bokens tredje del, som är den mest omfattande, undersöks just sommarlovskoloniverksamheternas innehåll och vilka behov de ska fylla i samhället. Det sistnämnda, om vems och vilkas behov de fyller, har varit och är en mycket komplex fråga. Under hela den 130-åriga historien har behovsfrågor och konsekvenser av uttagningskriterier debatterats och diskuterats av politiker, experter, verksamheternas aktörer (utförarna) m.fl. Ibland har det handlat om att tillgodose barns särskilda behov, som vi såg ovan, såsom mat och att bygga upp sin hälsa. Ibland har det handlat om att tillgodose samhällets behov av att ha en stark och frisk befolkning. En annan omdebatterad fråga har varit om verksamheten ska vara behovsprövad eller vända sig till alla barn. Det senare har setts som en del i samhällets strävan av att skapa förutsättningar för integration.

Två uttagningskriterier tycks ha funnits med under hela sommarkoloniverksamhetens historia. Dessa är barnens särskilda behov och/eller familjens inkomster. Särskilda behov har dock alltid varit svåra att bedöma och vikta. Vems behov är störst och vem kan avgöra det? Historien visar att taxering och inkomster varit lättare att utgå ifrån, men kanske inte lika relevant? Till det kommer andra frågor att ta ställning till vid uttagningen av barn som hänger ihop med koloniverksamhetens innehåll och upplägg. Barnen som kommer till kolonin måste fungera någorlunda i grupp. Författaren konstaterar därmed att även ett annat övervägande har varit ganska konstant över tid, nämligen att de barn som avviker mest och som verkar svåra att integrera i en kollektiv verksamhet inte väljs ut som deltagare. I koloniverksamhetens tidiga historia sorterades allt för sjuka och även så kallade vanartiga barn bort. Då av en rädsla för "social smitta". Idag är det barn med neuropsykiatriska diagnoser såsom ADHD och ADD som sorteras

bort, eftersom de blir för svåra att integrera i barngrupperna. Münger undersöker också hur olika former av expertis och pedagogik gått hand i hand med att synen på barnet har förändrats från att ha betraktats som en passiv blivande vuxen till att definieras som en aktiv aktör.

Lite lakoniskt konstaterar författaren att trots alla förändringar över åren så verkar själva innehållet på många sätt bestå och vara sig ganska likt. Hon skriver att ”vid en närmare granskning har utformandet av verksamheten, med tydliga dagordningar och målinriktade aktiviteter i stort sett likadana ut. Behovet av tydliga tids- och rumsstrukturer för att skapa ordning, rutiner och ritualer skiljer sig inte” (s. 269). I bokens fjärde del för Münger en avslutande diskussion om sommarlovskoloniverksamheternas framtid i välfärdsstaten Sverige och i huvudstaden Stockholm.

Stockholms sommarlovskolonier under 130 år erbjuder intressant läsning. Greppet att fokusera på organisatoriska villkor för verksamhetens innehåll och frågor om resurser, uttagningskriterier och mål är tankeväckande och lärorikt eftersom det säger mycket om synen på barn då och nu och om grundläggande värden i samhället som motiverar barnavård. Boken tydliggör också den klassiska problematiken med paternalism och maktutövning inom socialt arbete som uppstår när samhället bestämmer vad enskilda behöver på grund av ”brister”. Vi får även exempel på det motsatta, s.k. empowerment, grundat i en verklig önskan om att stärka enskilda i enlighet med deras egna önskningar och förutsättningar genom stöd och service. Det lika klassiska problemet med att rikta insatser till barn med särskilda behov, vilket innebär kategorisering och urskiljning, medan det motsatta att inkludera alla barn och att avstå från exkludering, också blir tydligt. Det är inga lätta frågor och att de kräver många och olika överväganden framkommer i Müngers mycket väl redovisade källmaterial. För att ge ett exempel: Författaren skriver att en ständigt återkommande fråga är vad verksamheten ska erbjuda för innehåll. Ska det vara ett allmänt innehåll eller specialiserat? I ett tidsutsnitt från år 2007 till år 2011 får vi följa hur tjänstemän i Stockholms stadsdelar, utförare

och politiker resonerat och argumenterat i denna fråga i olika fora. På bara några rader för hon fram hur olika aktörers röster skapar ett meningsutbyte och som läsaren får följa på nära håll. Så här kan det se ut:

En tjänsteman menar att en förklaring till den ökade specialiseringen är stadens modell som utgår från entreprenörskap och att de nya företagen som kommer in måste konkurrera med någon särskild profil som lockar de unga. Resonemanget bekräftar av en entreprenör som menar... (s. 261).

En förtjänst med boken är att den är välgrundad och mycket väl refererad. Många och olika källor ställs mot varandra och författaren åter-skapar dialoger, debatter och meningsutbyten. Detta sätt att skriva tydliggör komplexiteten i frågorna. Münger visar att det inte finns en bakomliggande ”tidsanda” som styr sommar-koloniverksamheterna eller vilken syn på barn och barnavård som dominerar i samhället. Tvärtom mejslas ideal och praktik fram i konkret verksamhet och förhandling om densamma. Samtidigt är det här jag har min största invändning mot boken. Jag får en känsla när jag läser att ”ofta är det svårt att se skogen för alla träden”. Jag har svårt att orientera mig i bokens disposition och i vad de olika kapitlen egentligen handlar om. Jag fastnar i de ständigt återkommande resonemangen och debatterna där Münger för fram olika röster och argument i syfte att föra historien framåt. Tyvärr görs det på bekostnad av läsbarheten och ibland önskar jag att författaren inte var så upptagen med att redovisa alla röster utan tog på sig forskarrollen och sammanfattade mer.

Avslutningsvis fastnade jag också för ett sidospår som tas upp i början av boken och som lyser med sin frånvaro i den svenska kontext och de källor som författaren utgår ifrån. I en internationell utblick redogör Münger för forskning om koloniverksamhet i främst Nordamerika. Den präglas av en del andra frågeställningar än den europeiska eller svenska forskningen. Den tar bl.a. upp genusfrågor och undersöker hur den ideala bilden av ett gott sommarlov och barndom är könsbunden. Det är inte neutrala barn som fostras i sommarkolonin utan unga

flickor och pojkar. Vidare finns också integrationstanken närvarande och i den officiella berättelsen om amerikanska sommarkolonier överbryggas ras och etnicitet, skriver Münger. Samtida forskare menar att det är precis tvärtom och att precis som koloniverksamheten bär på könsbundna villkor, bär den på nationella och etnocentriska föreställningar och värderingar snarare än pluralism. Båda dessa spår vore intressanta att undersöka närmare i en svensk kontext.

Kristina Gustafsson, Växjö

Vägskälens kulturarv – kulturarv vid vägskäl. Om att skapa plats för romer och resande i kulturarvet. En rapport från forskningsprojektet Rörligare kulturarv. Ingrid Martins Holmberg (red.). Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2014, 262 s., ill. ISBN 978-91-7061-165-0.

Lektorn i kulturvård vid Göteborgs universitet Ingrid Martins Holmberg har redigerat en diger rapport om att skapa plats för romer och resande i kulturarvet och hon har själv skrivit stora delar av texten.

Inledningsvis tar hon oss med på en översikt över såväl bruket av termer och begrepp i boken som de olika kontexter i vilka forskningen rört sig. Kontexterna består främst av kulturarvsverksamhetens sätt att hantera delaktighet och mångfald i samhället, vilken hon på ett intressant sätt för tillbaka ända till 1970-talet. Ytterst är detta naturligtvis en demokratifråga och kulturarvsförvaltningen bör därför ständigt utsättas för diskussioner och omprövningar, gärna som här utifrån att ny kunskap tillförs.

Romers historiska platser har uppmärksamats i ökande utsträckning och nyligen har tio s.k. kunskapsprojekt utförts inom den svenska offentliga kulturarvssektorn. På olika sätt presenteras dessa i boken. Det övergripande forskningsprojektet är dock projektet Rörligare kulturarv, som ligger till grund för boken och har pågått under åren 2012 till 2014 på institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet och har

varit finansierat av Riksantikvarieämbetets forskningsmedel. Det rörliga har i bokens form fått den tankeväckande, dubbeltydiga titel som antyder att dagens kulturarv befinner sig vid ett vägskäl. Även internationellt har romers historiska platser kommit att uppmärksammas allt mer och i inledningskapitlet redogörs för ett flertal exempel i Europa.

Att göra anspråk på att avgränsa platser och kulturarv utifrån etniska förhållanden ställer särskilda krav på forskningen. I en not påpekas att Sverige inte har någon officiell registrering på basis av etnicitet, vilket gör att individers självidentifikation räknas, något som är synnerligen viktigt att hålla i minnet då identifikation aldrig är något fast, enkelt och homogent utan ständigt föränderligt och bör vara valbart för individen själv. Detta innebär också att en plats kan bära på minnen som individer inte vill identifieras med, samtidigt som minnena också kan flytta mörka, historiska bördor från individer till samhället. Därför är det av stor betydelse att till synes mörka minnen i samhället också uppmärksammas i kulturarvskontext.

Vad gäller de etnifierande termer som används i boken kräver de som alltid i de här sammanhangen en särskild diskussion. Författarna har valt att markera när det inte är författarnas egna ordval som används, medan de själva valt att omväxlande använda termerna romer och resande, beroende på när respektive är relevant. Många andra till synes självklara uttryck får också sin förklarande diskussion. Det gäller främst begreppen plats, landskap och kulturmiljö, men också historia och kulturarv. Samtliga begrepp är givetvis centrala i kulturvårdsämnet. Kulturmiljö avses sammanfatta både plats och landskap, medan landskap redogör för relationer mellan platser. Plats är det centrala begrepp som används mest och avser både rumsliga perspektiv och den faktiska materialiteten på platsen. Historia betraktas som en tidsdimension som helt enkelt kan beskrivas som förr i tiden, medan de definierar kulturarvet som något som åstadkommit i legitimerande kulturarvsprocesser, där något från förgången tid avskilts och av offentligheten getts erkännande som just kulturarv.